

l'activitat de recerca i difusió de persones com Mireia Sopena ens serveix de recordatori. Sentim-nos, doncs, hereus de figures com Josep Pedreira i fem per continuar, sobre aquestes bases, la seva tasca.

Adriana NICOLAU
Universitat Autònoma de Barcelona

SOUSA FERNÁNDEZ, Xulio (ed.) (2010): *Toponimia e cartografía*. Santiago de Compostela: Concello da Cultura Galega, 338 p.

Xulio Sousa presenta en aquest volum un conjunt de treballs de diversos especialistes en toponímia —que provenen, però, de dos àmbits ben diferenciats, la cartografia i la lingüística— amb l'objectiu d'analitzar la relació entre la toponímia i la cartografia des del punt de vista de la geografia i de la filologia.

L'autor d'aquesta acurada edició estructura el llibre a partir de tres eixos diferenciats: el primer aplega els treballs que, des de la perspectiva de la geografia, volen mostrar com els materials toponímics tenen una aplicació més enllà de l'onomàstica (Vicenç M. Rosselló, Jordi Bolòs i Nerea Mujika); el segon eix integra els articles que mostren com la cartografia i la geografia poden ser la base d'una recerca toponímica de caràcter lingüístic i filològic (José Ramon Morala, Stefan Ruhstaller, Jairo Javier García Sánchez i Elena Papa i Alda Rossebastiano), i el tercer eix inclou els projectes en què es combina la toponímia i la cartografia (Mikel Belasko Ortega, Paulo Martínez Lema, Rocío Dourado Fernández i César Osorio Peláez, Emili Casanova i Aigües Vives Pérez, i Xosé Lois Villar).

Aquest volum vol mostrar, doncs, les interrelacions, importants, però sovint no prou estudiades, entre la toponímia i la cartografia, entre la lingüística i la geografia, en un exemple més de la palesa interdisciplinarietat d'aquesta branca de l'onomàstica, un fet prou conegut però en què cal seguir aprofundint.

El llibre també presenta una unitat espacial significativa, ja que els diversos articles tenen un abast geogràfic força delimitat perquè gairebé tots els treballs es localitzen a la Península Ibèrica (a banda de les aportacions sobre Galícia, que són les més nombroses, la resta estan força repartides territorialment, amb estudis de Catalunya, el País Valencià, el País Basc, Navarra, Lleó, Castella i Andalusia), llevat del treball sobre el Piemont, que correspon a un projecte molt concret.

Des del punt de vista temàtic, malgrat les línies definides en els tres eixos indicats, el conjunt presenta una diversitat de temes significativa dins aquest camp ampli que dibuixen la toponímia i la geografia; així, des del punt de vista cronològic, hi trobem des de treballs que exposen projectes actuals (com el *Corpus toponímic valencià* o l'*Atlas toponímico de España*), fins a estudis de caràcter històric, sobretot medieval (com la *Cartografía, toponímia e historia medieval*, la *Toponimia y geografía lingüística medieval* o l'*Inventario Toponímico da Galicia Medieval* (ITGM)), mentre que, des del punt de vista estrictament temàtic, hi figuren articles que tracten des del bilingüisme fins a la talassonímia.

Després de la presentació de l'editor, hi ha una breu nota sobre cadascun dels autors, que resulta molt pràctica i que concorda amb la qualitat d'aquesta publicació.

Com que el nombre de treballs no és molt extens, val la pena repassar-ne breument els aspectes més significatius:

Vicenç M. Rosselló i Verger, *Toponimia, geografía y cartografía* (p. 21-37), reflexiona, des del seu gran coneixement i amb una exposició modèlica, sobre la importància dels topònims en la cartografia i per als geògrafs, però també del valor dels mapes per a l'estudi de la toponímia. Rosselló Verger hi parla de la toponímia gallega, que repassa a partir de la informació de les cartes portolanes.

Jordi Bolòs, *Cartografía, toponimia e historia medieval* (p. 39-71), analitza, a través de la seva experiència en la realització dels *Atles dels comtats de la Catalunya carolíngia*, com la toponímia és una eina important per poder reconstruir el paisatge medieval i en què la cartografia «no sólo era un complemento que servía para ilustrar los trabajos historiográficos, sino que también podía representar una fuen-

te de informació que nos permitía conocer mejor el pasado.» (p. 43). Un estudi que fa unes aportacions –algunes ja conegudes en l'àmbit català– que depassen la toponímia i la cartografia i que s'endinsen en la història, amb una visió cultural molt interessant. Un treball que conté una veritable revisió cronològica de la toponímia catalana des d'un punt de vista històric, molt completa i molt il·lustrativa.

Nerea Mujika, *Bilingüismo, toponimia y cartografía en la Comunidad Autónoma del País Vasco* (p. 73-102), repassa les investigacions fetes des de la Universidad de Deusto en l'aplicació de la toponímia a l'escala 1:5.000 i les especificitats que implica aquesta tasca quan els topònims no presenten sempre una forma única, sinó que hi ha casos de noms amb dues formes, que corresponen en aquest cas a llengües diferents. Un aspecte complex que dona com a resultat tres versions diferents: en eusquera, en castellà i en el que anomena «versió polivalent», en què, d'una banda, se suprimeixen tots els elements descriptius no fonamentals i, de l'altra, hi apareixen formes amb totes dues llengües, el que qualifica com a «topònims bilingües».

José R. Morala, *Toponimia y geografía lingüística. Sobre leonés y castellano* (p. 103-128), analitza alguns mapes de Lleó de l'IGN en un treball que va més enllà de mostrar l'interès filològic de la informació toponímica dels mapes. Morala incideix sobretot en la necessitat que es recullin de manera molt acurada les dades toponímiques per a la cartografia, perquè els mapes que estudia presenten errades significatives, unes errades que li serveixen per advertir sobre la complexitat d'aquesta tasca en àrees on no hi ha històricament una única llengua i on cal respectar les formes originàries (com en el cas de *Monteol/Monteyo* i no *Montejo*, p. 111).

Stefan Ruhstaller, *Toponimia y geografía lingüística medieval* (p. 129-146), estudia, a partir de la informació del *Libro de la Montería* (s. XIV), com la toponímia permet conèixer la difusió geogràfica del lèxic i com, per tant, aporta informació molt valuosa per a la dialectologia i els estudis històrics del lèxic.

Jairo Javier García Sánchez, *La elaboración de un atlas toponímico: El Atlas Toponímico de España* (p. 147-177), presenta les principals característiques de l'*Atlas toponímico de España*, que se centra en la toponímia major. Aquest atlas li serveix per exposar com s'interrelacionen la toponímia i la cartografia en quatre aspectes concrets, de caràcter eminentment lingüístic, en una obra d'aquesta tipologia: els estrats lingüístics; les zones de frontera lingüística; els factors que originen els topònims, i els principals processos morfològics que presenten els topònims.

Elena Papa i Alda Rossebastiano, *ToP-GIS: Applicazioni GIS allo studio della toponomastica piemontese* (p. 179-217), volen mostrar la utilitat dels sistemes d'informació geogràfica (GIS) per investigar la toponímia en un treball que presenta dues parts ben diferenciades: en primer lloc, hi analitzen com la informació geològica i morfològica (centrada en l'estudi del terme *balma* i *calma*) ajuda a comprendre millor la distribució dels topònims i, en segon lloc, estudien com la toponímia (en aquest cas a partir dels termes *fara* i *sala*) aporta informació fonamental per al coneixement de la història d'un territori.

Mikel Belasko, *Situación e historia de la toponimia en Navarra* (p. 219-238), repassa des d'un punt de vista històric els principals projectes d'investigació toponímica a Navarra, analitza el marc legal de la toponímia en aquell territori i, finalment, exposa els mètodes de treball emprats i les eines creades per a la recollida i la difusió de la toponímia navarresa.

Paulo Martínez Lema, Rocío Dourado i César Osorio, *Un novo recurso para os estudos toponomásticos: o Inventario toponímico da Galicia medieval (ITGM)* (p. 239-263), presenten el *Inventario toponímico da Galicia Medieval*, que és un projecte de l'Institut da Lingua Galega de la Universidade de Santiago de Compostela que té com a objectiu posar a l'abast dels investigadors la informació toponímica que apareix a la documentació gallega medieval. Aquest inventari conté una informació àmplia que es pot consultar a través d'Internet i que també presenta una aplicació cartogràfica.

Aigües-Vives Pérez Piquer i Emili Casanova, *El Corpus toponímico valencià: metodología y resultados* (p. 265-308), presenten el projecte del *Corpus Toponímico Valencià*, com s'ha realitzat, quins són els complexos criteris metodològics que han seguit (en un territori amb dues àrees lingüístiques que, a més, s'interfereixen significativament en el camp toponímic) i quin ha estat el resultat final. Un corpus que s'ha realitzat en col·laboració amb l'Institut Cartogràfic Valencià, però que té una presentació final sense el suport cartogràfic. Com ens indiquen els autors, és un projecte que no solament cercava que la

cartografia oficial presentés una toponímia correcta, sinó que també volia contribuir a la valoració social del patrimoni toponímic del País Valencià, un objectiu fonamental i que els ha comportat una gran dedicació i implicació.

Xosé Lois Vilar, *Os nomes do mar. Talasonimia na costa sur galega* (p. 309-338), exposa un projecte de recollida de talassònims del sud-oest de Pontevedra. En aquest projecte es combina la informació històrica de la cartografia amb la recollida oral, i reflecteix la necessitat d'aplegar amb urgència també la toponímia marina. Les fotografies que exemplifiquen el treball mostren molt clarament la riquesa i la complexitat de la talassonímia, un camp comparativament poc treballat i que de mica en mica va comptant amb més especialistes.

Els treballs aplegats a *Toponímia i cartografia* aporten, doncs, una visió interessant de la relació entre aquestes dues disciplines, distants en alguns aspectes, però ben properes i relacionades en uns altres, uns estudis que, tanmateix, solament arriben a incidir en alguns dels múltiples punts de contacte entre ambdues, ja que les possibilitats són molt àmplies i una anàlisi aprofundida de totes dues disciplines tindria un abast difícil d'assolir. Malgrat aquesta parcialitat, com ja indicàvem, en conjunt es tracta de treballs remarcables, alguns dels quals presenten un nivell d'anàlisi força detallat i una exposició brillant, i que contribueixen als objectius que l'editor marcava per al volum: analitzar la relació entre la toponímia i la cartografia, tan a prop i sovint tan lluny.

En els treballs s'insisteix constantment en la idea que la toponímia és un element essencial de la cartografia (quin sentit té una cartografia sense noms, una informació intel·ligible geogràficament, però muda?) i en algun dels treballs també s'indica que els mapes són el principal vehicle de transmissió de la toponímia, una opinió, però, que resulta imprecisa: malgrat que els principals toponimistes estan d'acord en la necessitat de situar els topònims en els mapes (les monografies toponímiques sense un suport cartogràfic perden en bona mesura la seva utilitat –més enllà de la recollida del patrimoni lingüístic– si no situen uns noms dels quals, amb el pas del temps, es pot oblidar la localització), això no vol dir que els topònims, que viuen a totes les nostres publicacions, a les nostres converses (sempre som en un lloc, venim d'algun lloc i anem o anirem cap a algun lloc), no tinguin molts altres mitjans de difusió igualment fonamentals, des de la retolació fins als mitjans audiovisuals.

Joan Anton RABELLA
Oficina d'Onomàstica

STEUCKARDT, Agnès / LECLERCQ, Odile / NIKLAS-SALMINEN, Aïno / THOREL, Mathilde (dir.) (2011): *Les dictionnaires et l'emprunt : xve-xxe siècle*. Aix-en-Provence : Publications de l'Université de Provence, 264 p.

L'ouvrage recensé s'inscrit dans le cadre de la métalexigraphie française d'une part et au sein des études sur l'emprunt lexical d'autre part. Il réunit, outre un texte de présentation signé par les éditrices [pp. 5-21], quatorze contributions classées par ordre chronologique des sujets traités. Mathilde Thorel ouvre le bal avec « Métadiscours de l'emprunt et mots empruntés dans le *Thresor de la langue françoise* de Nicot (1606) » [pp. 23-39]. Le défi consistait ici à identifier le métalangage en gestation utilisé par Nicot pour parler d'un concept qui ne faisait encore l'objet d'aucune stabilisation théorique à l'époque. On saura gré à Mathilde Thorel de s'être posé la question de la notion théorique d'emprunt [p. 26], qui curieusement n'a pas été abordée dans le texte de présentation. Après avoir réuni un corpus « d'items marqués », elle propose une « typologie des marqueurs de l'emprunt ». Deux petites remarques : « languedoc », provençal et picard ne sont pas du tout des « variétés dialectales du français » [p. 25] mais bien du galloroman, ce qui est tout autre chose ; les emprunts aux « langues régionales » ou aux « dialectes » ne sont pas des « emprunts internes » [p. 29], mais bien des emprunts externes (qu'il s'agisse d'un emprunt à un autre parler d'oïl, proche cousin du français, ou d'un emprunt au basque, langue non-indoeuropéenne). Les emprunts internes ont lieu entre variétés diasystémiques d'une seule